

NAHÇIVAN KARABAĞLAR TÜRBESİ VE ANADOLU'YA YANSIMASI*

Nahçıvan Karabağlar Tomb and Its Reflection in Anatolia

Öz: Nahçıvan'ın Kengerli Rayonu'nda yer alan Karabağlar Zaviyesi ve Türbesi, Türk Sanatı'nın önemli örneklerinden birisidir. Zaviyenin cephesinde yer alan çifte minareli giriş Nahçıvan'ın ikinci erken örneği olması bakımından önemiyet arz etmektedir. Zaviyenin arka kısmında yer alan ve XIV. yüzyılın ikinci çeyreğine tarihlendirilen türbe, iki katlı bir tasarım diline sahiptir. Türbenin alt katı dıştan onikigen, içten ise dört kollu plan şemasını yansıtmaktadır. Yapının ikinci katı ise 12 dilimli gövdesi ile dikkat çekmektedir. Gövde üzerindeki bu dilimleme, türbenin üst örtüsüne da benzer bir şekilde yansımıştır. Malzemesi, süsleme dekorasyonu ve giriş kapısı ile dikkatleri üzerine toplayan yapının Anadolu'daki yansımaları Konya Mevlâna Türbesi'nin (1394) ve Akşehir Seyyid Mahmud Hayrani Türbesi (1409-1410) dilimli kasnak kısımlarında görülmektedir. Tuğla ve sırlı malzeme ile inşa edilen bu yapılar, Anadolu'daki Türk Sanatının ender örnekleri arasında yerini almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Nahçıvan, Karabağlar Türbesi, Dilimli Gövde, Anadolu.

Abstract: Karabağlar Zaviye and Tomb located in Kengerli Rayon of Nakhchivan is one of the important examples of Turkish Art. The twin minaret entrance on the facade of the zawiya is important in that it is the second early example of Nakhchivan. Located at the back of the lodge and dated to the second quarter of the 14th century, the tomb has a two-story design language. The lower floor of the tomb reflects the dodecagon plan from the outside and the four-armed plan from the inside. The second floor of the building draws attention with its 12-slice body. This slicing on the body is similarly reflected on the top cover of the tomb. The reflections of the structure, which attracts attention with its material, ornamental decoration and entrance door, in Anatolia are seen in the sliced pulley parts of Konya Mevlâna Tomb (1394) and Akşehir Seyyid Mahmud Hayrani Tomb (1409-1410). These structures, built with brick and glazed materials, are among the rare examples of Turkish Art in Anatolia.

Keywords: Nakhchivan, Karabağlar Tomb, Sliced Body, Anatolia..

SANAT

VE JOURNAL OF ART AND
ICONOGRAPHY

İKONOĞRAFİ
DERGİSİ

2. sayı / issue
2022 bahar / spring

Sorumlu Yazar

Corresponding Author

Hüseyin YURTTAŞ
Burak Muhammet GÖKLER

Prof. Dr. Atatürk Üniversitesi
Sanat Tarihi Bölümü
Arş. Gör. Atatürk Üniversitesi
Sanat Tarihi Bölümü
*Assoc. Prof. Dr., Atatürk University,
History of Art
Assoc. Prof. Dr., Atatürk University,
History of Art*

hyurttas@atauni.edu.tr
burak.gokler@atauni.edu.tr

ORCID
0000-0002-3968-5321
0000-0002-5035-6756

Gönderim Tarihi ~ Received

27. 02. 2022

Kabul Tarihi ~ Accepted

30. 03. 2022

Yayın Tarihi ~ Published

30. 03. 2022

Atıf / Citation

Yurttaş, H., Gökler, B. M. (2022).
Nahçıvan Karabağlar Türbesi ve
Anadolu'ya Yansıması. *Sanat ve
İkonografi Dergisi*, (2): 28-34.

Araştırma Makalesi

~
Research Article

*Bu çalışma, "Naxçıvan: tarixi, mədəniyyəti, təbii sərvətləri və müasir inkişafı" isimli konferansta bildiri olarak sunulmuşdur.

Giriş

Azerbaycan Cumhuriyeti'ne bağlı özerk bir bölge olan Nahçıvan (Kürkçüoğlu, 2007), Ordubad, Babek, Culfa, Şerur, Sederek, Şahbuz ve Kengerli olmak üzere rayonlara (Naxcivan, 2022) taksim edilmiştir. Dünyanın güzelliği anlamına gelen Nahçıvan kelimesiyle ilgili iki farklı görüş söz konusudur. Birincisi şehrin adını “Nuh Tufanı” ile özdeşleştirerek “ilk dayanak-konaklanan yer” manasına geldiği ortaya konulmaktadır. İkincisi ise Sasani hükümdarı Behram'ın lakabı “Nehçir” kelimesinden türetildiği ifade edilmektedir (Memmedov, 1977) (Ahundov, 1966).

Paleolitik dönemden itibaren iskân yeri olan Nahçıvan'da (Memmedov, 1977) (Aliyev, 1966) bilinen ilk krallık M.Ö. 1000 li yıllarda kurulan Manna Krallığı'dır. Manna'dan sonra Urartular, Medler, Persler, Atropatene Krallığı, Seleukos Krallığı, Sasaniler (Karamanlı, 2006), Roma ve Bizans kontrolünde kalan bölge, VII. yüzyıldan itibaren İslam egemenliğine girmiştir. Birçok kez el değiştiren bölge, Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran Zaferi (1514) sonrasında Osmanlı topraklarına katılmıştır. Daha sonra kısa süreliğine Safeviler'in kontrolünde kalsa da Kanuni Sultan Süleyman döneminde Makbul İbrahim Paşa tarafından tekrar alınmıştır (Buniyatov, 1991). Safevi ve Osmanlı arasında zaman zaman el değiştiren bölge, XVIII. yüzyılda Safevi Devleti'nin dağılmasıyla Kafkasya, Rusya ve Osmanlı Devleti tarafından zapt edilmiştir. 1724'te gerçekleştirilen İstanbul Antlaşması'na Safevî Şahı Sultan Hüseyin uymayınca Osmanlı, Tiflis, Revan, Gence-Karabağ, Tebriz, Erdebil eyaletlerini ele geçirmiş, Nahçıvan'da, Nahçıvan Sancağının merkezi olarak Osmanlı idaresine katılmıştır (1724-35) (Karamanlı, 2006).

1736'da Safeviler, Avşar Türkleri'nden Nadir Şah tarafından yıkılmış ve Nadir Şah Osmanlılar tarafından da tanınmıştır. Bu tarihten sonra da Osmanlı'nın Kafkasya ve Azerbaycan üzerindeki etkisi azalmıştır (Binark, 1992). Nadir Şah'ın 1747'deki ölümü üzerine bölge hareketlenmiş ve yerel beyler bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir (F. Aliyev-M. Aliyev, 1996). Hanlıklara ev sahipliği yapan Nahçıvan, 1918'de Ermenilerin saldırılara maruz kalmıştır. Bunun üzerine Kazım Karabekir komutasındaki ordu tekrar Nahçıvan'a girmiş ve bölgeyi işgalden kurtarmıştır. 1919'da ise Nahçıvan Azerbaycan'a bağlı özerk bir cumhuriyet haline getirilmiştir (Etnur, 1996).

Kadim tarihi geçmişi ve kıymetli kültürel varlıklarıyla ön plana çıkan Nahçıvan, Türk-İslam mimarisinin nadir örneklerine ev sahipliği yapmaktadır. Hiç şüphesiz mimari örnekler arasında türbeler gelmektedir. Nahçıvan'daki mezar anıtları arasında Yusuf bin Kuseyr Türbesi, Mü'mine Hatun Türbesi, Karabağlar Kümbeti, Gülistan Türbesi, Nuh Türbesi, Gilan Türbesi, Emirhan Türbesi, Darkend Türbesi ve Pir Eyvaz Türbesi (Seferli, 2017) yer almaktadır. Bu türbeler içerisinde gövdesiyle farklı bir yere sahip olan yapı ise Karabağlar Türbesi'dir.

Karabağlar Türbesi

Karabağlar türbe kompleksi, Nahçıvan'ın Kengerli Rayonu'nun Karabağlar kentinde bulunmaktadır. Zaviyesi, çifte minareli taç kapısı ile ön plana çıkan yapının, giriş kapısını dolaşan sülüs hatlı kitabe büyük ölçüde tahrip olmuş, okunabilen kısımlarında; “*Bu İmaretin dikilmesini...Cahan Kudi Hatun emretti*” şeklinde yazmaktadır (Seferli, 2017). Kudi Hatun'un, İlhanlı hükümdarı Abaka'nın eşi Koday Hatun (Öztuna, 1989) (Spuler, 1987) olduğu bilinmektedir.

Kitabe üzerinde herhangi bir tarih olmaması nedeniyle minarelerden hareketle eserin XII. yüzyılda inşa edildiği ifade edilmektedir (Memmedzade & Salamezade, 1985). Bu iddia dışında, Abaka'nın hükümdarlık yıllarının 1256-82 yılları olması sebebiyle yapının inşa tarihinin XIII. yüzyıl olduğu da ileri sürülmektedir (Yazar, 2007). Türbe Azimbekov'un okuduğu kitabeye göre

1376-77 tarihlidir. Kerimzade de mimarının Nahçıvanlı mimar Eyüp El Hafız bin Ahmed olduğunu belirtmektedir ki bu isim Berde Kümbeti'nin de mimarıdır (Yazar, 2007). Sonuç olarak Berde Kümbetiyle benzerliğinden ve 1376 tarihinden hareketle türbenin tarihi XIV. yüzyılın (Aslanapa, 1979) ikinci çeyreği olarak verilebilmektedir (Seferli, 2017) (Kürkçüoğlu, 2007).

Karabağlar Türbesi, iki katlı bir anlayışta ele alınmıştır. Batıdan girişi olan cenazelik katı, dıştan onikigen içten ise dört kollu bir plan sergilemektedir. Kaide üzerine doğrudan oturtulan yapının gövdesi ise dıştan oniki dilimli, içten onikigen bir plan anlayışına sahiptir. Türbe gövdesindeki bu dilimlemesi üst örtüye de yansımıştır. Türbenin üst katına yani gövde bölümüne, doğuda yer alan dikdörtgen formlu, mukarnas kavsaralı, düz lentolu kapı açıklığı ile erişilmektedir. Kapı iki yandan zar tipi başlıklara sahip olan sütunceler ile sınırlandırılmıştır. Benzer tasarım dili diğer yönlereki pencerede tatbik edilmiştir.

Türbenin, kapılarında ve dilimli gövdesinde kullanılan sırlı tuğla ve çini malzeme, gövdenin üst bölümüne kadar sürdürülmüştür. Özellikle gövde üzerine sırlı tuğlalar ile işlenen “La İlahe İllallah Muhammeden Rasulullah” lafzı dilimlere farklı bir canlılık kazandırmıştır. Dilimli gövde üstte, çini üzerine yazılmış bir yazı kuşağı ve mukarnas dizisi ile son bulmuştur.

Anadolu topraklarında, baldaken, kare, sekizgen, ongen, onikigen ve çokgen gövdeli pek çok türbe yapısı olmasına karşılık iki türbe, dilimli formuyla Karabağlar Türbesi'yle benzerlik içerisindedir. Bu yapılardan birincisi Mevlâna Türbesi'dir.

Konya'nın Karatay İlçesi sınırlarında bulunan ve Mevlânâ Külliyesi'nin bir parçası olan türbe, Mevlânâ'nın 1273'te vefat etmesi üzerine Alemeddin Kayser ve Muineddin Pervane ile karısı Gürcü Hatun tarafından, mimar Bedreddin Tebrizi'ye 1274 yılında inşa ettirilmiştir (Karamağralı, 1964-65).

Türbenin ilk mimarisi baldaken planda düzenlenmiştir¹. 1396 tarihinde ise Karaman oğlu Alâeddin Ali Bey tarafından yapının ayaklarına takviyeler yapılmış (Karpuz, 2004), 16 dilimli kasnağı ve külahı ilave ettirilip çinilerle kaplanmıştır (Bakırcı, Konya Mevlâna Dergâhı, 2007). Bu çiniler, 1698, 1798, 1816, 1835 (Küçükdağ, 1251/1835 Tarihli Mevlânâ Türbesi ve Çelebi Efendi Konağı Tamir ve İnşa Defteri, 1996), 1912 yılında değiştirilmiştir (Bakırcı, Kubbe-i Hadrâ'nın Karamanoğlu Döneminden Günümüze Değişen Çinileri, 2020).

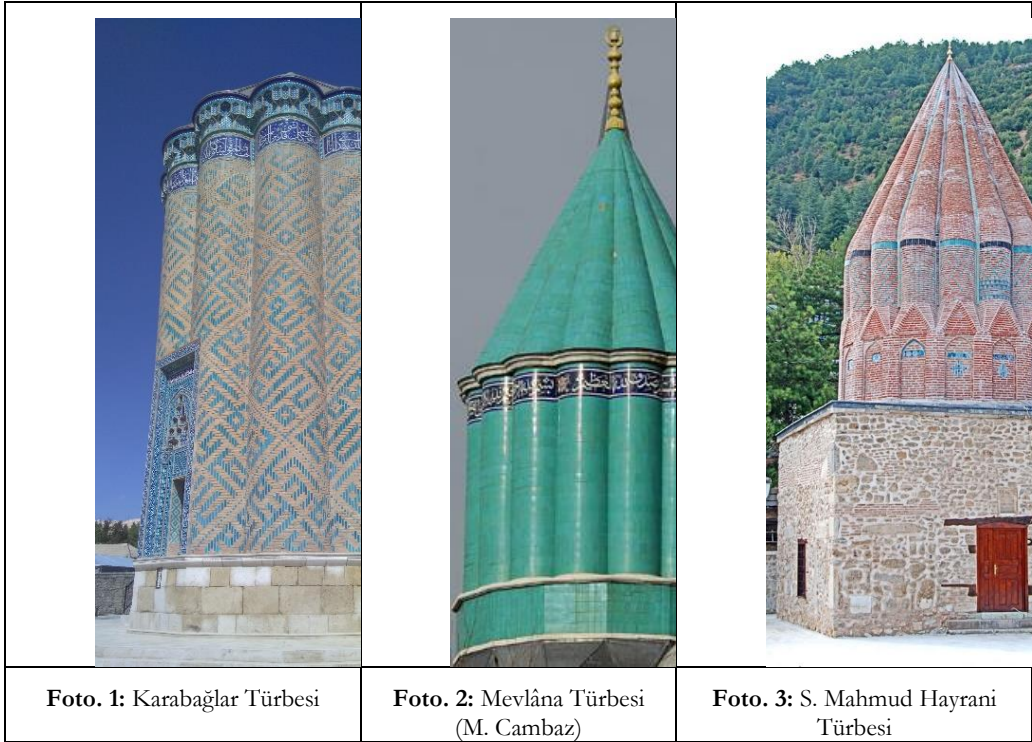
Çini süslemelerin yoğunlukta olduğu türbede, ayrıca kalemişi ve malakârî tarzda yapılmış manzara resimleri geç dönemlere işaret etmektedir.

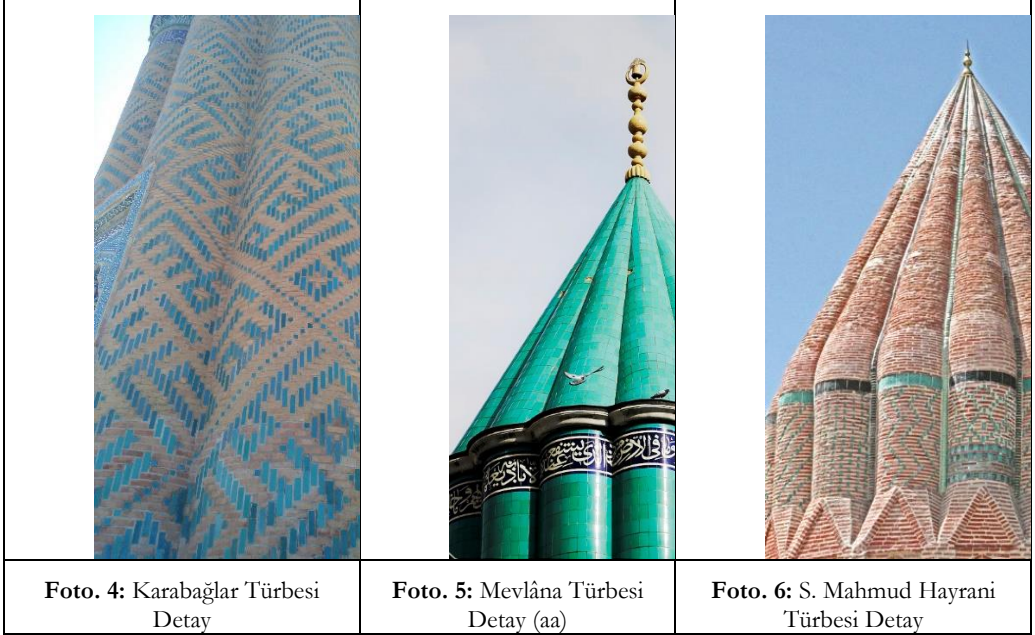
İkinci yapı, Akşehir'deki Seyyid Mahmud Hayrani Türbesi'dir. Türbe, Sultan Dağı'nın eteklerinde, tarihi Akşehir Kalesi olarak bilinen alan içerisine konumlandırılmıştır. Tıpkı Karabağlar'da olduğu gibi zaviye yapısı bulunan eserin, 1268 tarihinde inşa edildiği kabul edilmektedir (Kozan, 2012). Mezar anıtının doğu cephedeki giriş kapısının üzerinde bulunan yazıt ise onarımına aittir (Demiralp, 2009). Kitabede; “*Allah, bu temiz ve ıtırli türbenin yenilenmesini 1409-10'da seyyidlerin seyyidi, evliyâ soyu büyük âlim yerlerin ve göklerin Rabbinin teyidyle teyid edilmiş Seyyid Mahmud oğlu Seyyid Muhyiddin oğlu Seyyid Ali oğlu Seyyid Muhyiddin emretti. Allah'ın rahmeti üzerine olsun*” ibaresi yer almaktadır ki, bu ifadeler türbenin, Seyyid Mahmud'un torunu Seyyid Muhyiddin tarafından (Kozan, 2012), mimar ve çini ustası Ahmed b. Abdullah b. Aslı'ye yeniletilmiştir (Demiralp, 2009). Onarım kitabesi dışında türbe ile ilgili pek çok vakıf kaydı da araştırmacılar tarafından tespit edilmiştir (Kozan, 2012) (Küçükdağ, Seyyid Mahmud-ı Hayrani ve Akşehir'de Seyyid Mahmud-ı Hayrani Manzumesi, 2004).

¹ Haluk Karamağralı, türbenin kare planlı eyvan tarzında olduğunu vurgulamaktadır.

Seyyid Mahmud Hayrani Türbesi, kurgu ve form açısından diğer Selçuklu türbelerinden ayrılmaktadır. İki katlı, farklı bir mimari anlayışa sahip olan yapının alt katı, devşirme, moloz taş ve tuğla malzemeden örülmüş kare bir plan şeması sergilemektedir. Kare alt katın doğu cephesinde giriş kapısı, diğer yönlerde ise pencere açılarak salt ve gösterişten uzak anlayış kısmen değiştirilmiş, iç mekânında ışık alması sağlanmıştır. Alt katın üstündeki on altıgen bir kuruluş üzerinde tuğla malzemeli yüksek kasnak, dilimleriyle alt katın monotonluğu tamamen değiştirmiştir. Tuğladan örtülmüş dilimli külâhı ise yapıyı koruma altına almıştır.

Türbede, tuğlaların değişik dizilimleriyle elde edilmiş geometrik tezyinatları, sırlı tuğla ve mozaik çini süslemeleri meydana getirilmiş bezemeler görmek mümkündür (**Foto. 1-6**).

Sonuç

Türk-İslam Sanatı dâhilinde Nahçıvan, barındırdığı mimari eserlerle Anadolu'ya zaman zaman öncü konumda olmuş ve Anadolu coğrafyasında inşa edilecek bazı yapılara form ve süsleme açısından etkilemiştir. Birbirine yakın olan iki bölge arasındaki etkileşimi ortaya koyan mimari yapılar arasında da hiç şüphesiz mezar anıtları gelmektedir.

Çalışmanın temelini oluşturan Karabağlar Türbesi hem kendi bölgesinde hem de Türk-İslam devletlerinde inşa edilen türbeler arasında dilimli gövdesiyle ön çıkmıştır. Sınırlı sayıda olan dilimli gövdeli veya dilimli forma sahip türbelerin ilk örneği 1280-1300 yılları arasına tarihlendirilen Radkan Kümbeti (Büyük Selçuklu Mirası, 2013) gösterilmektedir. Radkan örneğinden önce dilimli gövdeli bir türbe yapısı ile karşılaşmamaktadır. Ancak gövdenin dilimlenmesinin daha çok minare yapılarında tercih edildiği görülmektedir. Bu nedenle dilimlenme anlayışının minarelerden esinlendiği söylenebilir.

1376'lı yıllara tarihlendirilen Karabağlar Türbesi, Radkan'dan sonra dilimli gövdeyi en iyi yansıtan yapıdır. Bu formun Anadolu'da biraz farklılıkla uygulandığı ilk eser ise Konya'daki Mevlânâ Türbesi'dir. Alt yapısı 1274'te inşa edilen türbenin, dilimli yüksek kasnak kısmı 1396 yılında eklenmiştir. Mimarının Tebrizli oluşu, Karabağlar Türbesi'ni biraz daha ön plana çıkartmaktadır. Anadolu'ya gelişlerinde Nahçıvan göz önünde olan bir güzergâhtadır. Yine Konya'nın ilçesi olan Akşehir'deki Seyyid Mahmud Hayrani Türbesi'nde de alt yapı, Mevlâna Türbesi'nde olduğu gibi kübik olarak inşa edilmiş daha sonra 1409-1410 tarihinde de gövde üzerine dilimli kasnak eklenmiştir. Her iki eserin de Konya'da yer alması, Seyyid Mahmud Hayrani'nin, Mevlânâ Türbesi'nden etkilendiği sonucunu ortaya çıkartmaktadır.

Anadolu'da Erzincan'ın İlçesi Tercan'da bulunan Mama Hatun Türbesi'nin (12. yy sonu), gövdesi dilimli bir görünüme sahiptir. Ancak yukarıda belirtilen türbe gövdeleriyle büyük bir benzerlik göstermemektedir. Bu yapıda sekizgen plan tasarımının her kenarının

yuvarlaklaştırılmasıyla dilimler elde edilmiştir. Karabağların gövde tasarımı ile Mevlâna ve Seyyid Mahmut Hayrani Türbelerindeki kasnak tasarımından ayrılmaktadır. Bu son üç örnekle dilimleme isteği ön planda tutulmuş, sayısal olarak da dilimler artırılmıştır.

Bu mezar anıtlarında olduğu gibi daha önceki tarihlerde inşa edilen Yusuf bin Kuseyr (1147)-Kemah Melik Gazi (12.yy) ve Mümine Hatun (1186)-Konya II. Kılıçarslan Türbelerindeki (12. yy sonu) etkileşim dikkat çekmiştir.

Kaynakça

- Ahundov, A. (1966). Nahcivan sözcüğünün menşei. *Nahcivan Tarihinin Sahifeleri*, 46-50.
- Aliyev, V. (1966). Nahcivan şehrinin yaranması tarihi ve onun tedgigi problemi. *Nahcivan Tarihi Sahifeleri*, 51-54.
- Aslanapa, O. (1979). *Kırım ve Kuzey Azerbaycan'da Türk eserleri*. İstanbul.
- Bakırcı, N. (2007). Konya Mevlâna Dergâhı. *İstem*, 193-204.
- Bakırcı, N. (2020). Kubbe-i Hadrâ'nın Karamanoğlu döneminden günümüze değişen çinileri. *İstem*, 541-557.
- Binark, İ. (1992). *Osmanlı Devleti ile Azerbaycan Hanlıkları arasındaki münasebetlere dair arşiv belgeleri, Karabağ-Şuşa, Nahcivan, Baki, Gence, Şirvan, Şeki, Rvan, Kuba, Hoy, I.*. Ankara.
- Buniyatov, Z. (1991). Azerbaycan . TDV. *İslam Ansiklopedisi*, 322-324.
- Büyük Selçuklu Mirası*. (2013, 6 10). İstanbul. <https://www.selcuklumirasi.com:https://www.selcuklumirasi.com/architecture-detail/radkan-kumbeti> (Erişim Tarihi: 10.06.2021) adresinden alındı
- Büyük Selçuklu mirası*. (2013). C.3, İstanbul.
- Demiralp, Y. (2009). Seyyid Mahmud-ı Hayrani Türbesi. TDV. *İslam Ansiklopedisi*, 68-69.
- Etnur, İ. (1996). 1918-1921-ci İller Nahcivan'da siyasi ve harvi vaziyet. *Nahcivan tarihinin sahifeleri*, 142-145.
- F. Aliyev-M. Aliyev. (1996). *Nahcivan Hanlığı*. Baki.
- Karamağralı, H. (1964-65). Mevlânâ Türbesi. *Türk Etnoğrafya Dergisi*, 38-42.
- Karamanlı, H. M. (2006). Nahcivan. TDV. *İslam Ansiklopedisi*, 294-297.
- Karpuz, H. (2004). Mevlânâ külliyesi. TDV. *İslam Ansiklopedisi*, 448-452.
- Kozan, A. (2012). Türkiye Selçukluları döneminde Akşehir'de bir sufi: Seyyid Mahmud Hayrani ve zaviyesi. *Vakıflar Dergisi*, 43-64.
- Küçükdağ, Y. (1996). 1251/1835 tarihli Mevlânâ Türbesi ve Çelebi Efendi konağı tamir ve inşa defteri. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 181-206.
- Küçükdağ, Y. (2004). Seyyid Mahmud-ı Hayrani ve Akşehir'de Seyyid Mahmud-ı Hayrani manzumesi. *İstem*, 59-69.
- Kürkçüoğlu, E. (2007). *Nahçıvan tarihi*. Erzurum.
- Memmedov, R. (1977). *Nahçıvan Şehrinin tarihi очерki*. Baki.

- Memmedzade, K., & Salamzade, E. (1985). *Azərbaycan mimarlığının Naxçıvan məktebi abideleri*. Bakı. *Naxçıvan*. (2022, 3 29). <http://naxcivan.cg.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/254049> adresinden alındı
- Osman Eravşar, Haşim Karpuz, vd. (2013). *Büyük Selçuklu mirası C.3*. İstanbul.
- Öztuna, Y. (1989). *İslam devletleri I*. Ankara.
- Seferli, H. (2017). *Nahçıvan'ın Türk-İslam medeniyeti abideleri*. Nahçıvan.
- Spuler, B. (1987). *İran Moğolları*. Ankara.
- Yazar, T. (2007). *Nahçıvan'daki Türk mimarisi (başlangıcından 19. yüzyılın sonuna kadar)*. Ankara.